

залежних, так і в незалежних сім'ях, але засоби вирішення конфліктів при цьому відрізняються.

Література

1. *Войскунский А. Е.* Групповая игровая деятельность в интернете / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – № 1. – С. 126–132.
2. *Войскунский А. Е.* Актуальные проблемы психологии зависимости от интернета / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 2004. – Т. 25. – № 1. – С. 90–100.
3. *Торохтій В. С.* Методика діагностики психологічного здоров'я сім'ї / В. С. Торохтій // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 7. – С. 35–38 ; № 8. – С. 51–65 ; № 9. – С. 30–36.
4. *Бодалев А. А.* Общая психодиагностика : учеб. для вузов / А. А. Бодалев, В. В. Столин, В. С. Аванесов. – СПб. : Речь, 2000. – 440 с.

© Поліванова О. Є., Яновська С. Г.

ІНДИКАТОРИ СІМЕЙНОЇ ЛОЯЛЬНОСТІ

І. В. Прейс-Тимчук, м. Київ

Висвітлено поняття лояльності в сім'ї та описано принципи прояву сімейної лояльності. Проаналізовано вплив досвіду попередніх поколінь на сьогочасне життя особистості. Визначено індикатори лояльності: синдром річниці, передача життєвих сценаріїв та сімейні таємниці.

Ключові слова: лояльність, попередні покоління, індикатори лояльності.

Освещено понятие лояльности в семье и описаны принципы проявления семейной лояльности. Проанализировано влияние опыта предыдущих поколений на настоящую жизнь личности. Определены индикаторы лояльности: синдром годовщины, передача жизненных сценариев и семейные тайны.

Ключевые слова: лояльность, предыдущие поколения, индикаторы лояльности.

The paper investigates the notion of loyalty to the family and describes the principles of its manifestation. Impact of the previous generations' experience on the life of a person now is analyzed. The following indicators of loyalty are determined: anniversary syndrome, transfer of life scenarios, and family secrets.

Key words: loyalty, previous generations, indicators of loyalty.

Проблема. Сім'я – це мала група, яка складається з чоловіка і жінки, які перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб; це засноване на кровній спорідненості та шлюбі об'єднання людей, пов'язаних спільністю побуту і взаємною відповідальністю за виховання дітей. У контексті психології малих груп цікавими видаються результати вивчення феноменів групового несвідомого в межах сімейної психології та психотерапії, зокрема феноменів трансгенераційної передачі травм, сімейних міфів, лояльності в сім'ї тощо (Е. Берн, Я. Морено, М. Боуен, А. А. Шутценбергер, І. Бузормені-Надь та ін.). До розуміння опосередкованого впливу життя предків і родових традицій на особистість у цілому (згадаймо напрацювання П. Флоренського) приходять багато представників сучасних психотерапевтичних шкіл та напрямів (Е. Еріксон, Е. Берн, Б. Хеллінгер, А. Шутценбергер). Тісний, невербалізований і активний зв'язок між різними поколіннями завжди був предметом особливої уваги сімейних терапевтів і спеціалістів системного підходу (І. Бузормені-Надь, Я. Морено, А. А. Шутценбергер, М. Хайреман, П. Келлерман) [1]. Узагальнюючи стан вивчення означеної проблеми та визнаючи її важливість, хочемо зауважити, що досі вона досліджувалася лише в контексті розвитку суспільства та сімейної терапії.

Отже, з покоління в покоління передається *родинне несвідоме*, посилене або послаблене досвідом кожного останнього покоління, що зберігає вектор свого впливу. Батьківська родина впливає на взаємини в сім'ях своїх дітей через їхню лояльність до існуючих сімейних традицій. На думку дослідників, у взаєминах членів родини важливими є також численні династичні очікування (англ. – *generational legacies*) і невіршені емоційні конфлікти попередніх поколінь [2, с. 134].

Лояльність індивіда щодо *батьківської сім'ї* – це щось більше, ніж просто почуття вдячності батькам за своє виховання або бажання повернути їм якийсь борг. Тому сьогодні зростає інтерес до дослідження феномена лояльності: яким чином вона проявляється, як впливає на взаємини між членами родини. Оскільки питання лояльності в сім'ї та її складових належать до маловивчених у сучасній психологічній науці, дослідження причин і наслідків прояву такої лояльності набуває особливої актуальності.

Мета статті: виділити та розглянути основні індикатори лояльності в сім'ї.

Невидима лояльність – це вірність предкам, яка несвідомо і невидимо править сім'єю. Стан морального обов'язку (лояльності) пов'язаний перш за все з пробудженням почуття боргу та прагненням до відновлення справедливості у вірних членів сім'ї [3, с. 48]. Отже,

сімейна лояльність засновується на кровній спорідненості, а також на передачі накопичених попередніми поколіннями боргів і несправедливостей, оскільки вони не були “сплачені”. “Баланс справедливості” лежить в основі сімейної гармонії і тягне за собою системне регулювання стосунків між різними частинами сімейної системи. Принцип справедливості, що визначає *динаміку сімейних стосунків*, пояснює, чому помилки, допущені одними поколіннями, накладаються на інші покоління ще довго по виправленні цих помилок.

Як це не дивно, та зазвичай ми не уявляємо, яка величезна кількість *поведінкових моделей* впливає на наш вибір способу життя, професії, друзів, супутника життя тощо. Недостатнє усвідомлення ролі попередніх поколінь негативно впливає на здатність людини *здійснити свій сьогоднішній вибір*. Прямим обов'язком батьків перед своїм родом, родовою традицією є *залучення* дітей до сімейної історії, надання їм усієї інформації про їхніх предків незалежно від свого особистого *ставлення* до тих чи інших членів родини чи подій родинного життя.

Швейцарський психолог А. Зонді говорить про *родинне несвідоме* як форму психологічної спадковості. Особливо яскраво цей вплив виявляється у важливі моменти життя, що мають доленосний характер. Тому, вирішуючи найважливіші питання самовизначення, особистість не може бути абсолютно вільною, оскільки *представляє* в собі увесь рід, своїх прабабків. Та це не означає, що доля людини жорстко запрограмована, адже вона може подолати нав'язливі тенденції, спираючись на власні *внутрішні резерви*, і побудувати власну долю усвідомлено [4]. Н. Пезешкіан використовує поняття “*сімейна концепція*”, що визначає правила ставлення до людей і речей: від одного покоління до іншого передаються не так матеріальні блага, як стратегії поведінки в конфлікті і формування симптомів, структури світобачення та структури стосунків, які переходять від батьків до дітей [2].

Властивості групової психіки на прикладі сімейної психології можна описати, скориставшись метафорою голографічної пам'яті роду. Сімейно-родова пам'ять являє собою своєрідну голограму, яка відображає інформацію (як свідому, так і несвідому) про всі події, що відбулися в цій системі. Фізичні властивості голограми такі, що кожен її фрагмент, на відміну від фотографії, несе інформацію не про локальну частину зображення, а про весь образ у цілому. Отже, кожна родина (представник роду), як частина цієї голограми, є носієм не тільки своєї історії, а історії всього роду. Сімейна і родова інформація являє собою особливе емоційно-матеріальне поле, у яке включена вся родина. Саме таким чином проявляється феномен лояльності.

Щоб з'ясувати причини і наслідки прояву родинної лояльності, важливо визначити її індикатори (рис., табл.).

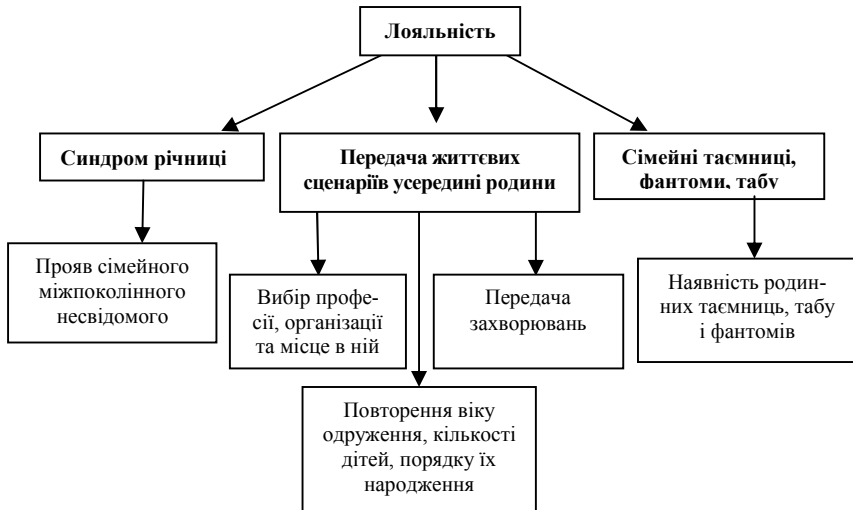

Рис. Індикатори сімейної лояльності

1. *Синдром річниці* – неавтономна, неусвідомлена сімейна передача, вплив несвідомого на сімейні зв'язки, що помічають важливі події життєвого циклу повтором дати чи віку. Цей феномен дістав назву “синдром річниці”. Народження, весілля, хвороби, смерті можуть відбутися в період (щодо віку і дати) річниці подій, що є важливими для людини чи сім'ї. Це може бути річниця щасливої події (весілля, народження дітей, отримання призивів і нагород, свята). Деякі сімейні чи історичні збіги краще піддаються розумінню як *реакції на річницю*, як синдром річниці, як прояв сімейного і соціального *трансгенераційного несвідомого* [3, с. 90; 5]. Точні дати надзвичайно важливі – інколи вони можуть бути ключами пам'яті щодо хвороб, нещасних випадків, одружень, розлучень та інших подій в історії роду.

2. Повторення сімейних ролей і тих правил, що стоять за ними, дають розуміння того, яким чином у родині проявляються *транзактні модальності* – *передача життєвих сценаріїв*, наприклад, повторення у виборі спеціальності, професії, повторення хвороб, віку одруження, кількості народжених дітей та порядку їх народження.

Показники індикаторів лояльності

Гіпотеза	Показники індикаторів, що пропонуються в гіпотезі	Індикатори показника
Родинна лояльність визначає прояви сімейного міжпоколінного несвідомого	неусвідомлена сімейна передача	синдром річниці – вплив несвідомого на сімейні зв'язки, що помічають важливі події життєвого циклу повтором дати чи віку
Сімейна лояльність впливає на вибір професії	вибір професії	1) вибір професії збігається з професією батьків; 2) вибір професії здійснюється батьками (може не збігатися з вибором дітей); 3) коли ставлення до різних професій у сім'ї чітко визначено, набагато простіше справитися з професійною самоідентифікацією
Сімейна лояльність впливає на те, яким чином проявляються та передаються покоління в покоління захворювання	1) повторення захворювань серед родичів (що не передаються спадково); 2) переживання за своїх предків, почуття образи, провини, невираженої скорботи, що може проявлятися в різних формах (аж до психосоматичних симптомів)	повторення захворювань
Лояльність у родині визначає вік одруження, кількість дітей та порядок їх народження	шлюб визначає обов'язок щодо своєї батьківської сім'ї та сім'ї свого чоловіка чи дружини	повторення віку одруження, кількості дітей та порядку їх народження
Сімейні таємниці впливають на неусвідомлену лояльність у родині	сімейні таємниці, табу, фантоми несуть у собі сценарії життя, які вказують нащадкам, як жити і діяти	наявність родинних таємниць, табу, фантомів

2.1. Недостатня вираженість чи відсутність у людини певного психогену в емоційній чи сімейній сфері відображається в її професійній діяльності та на інших аспектах життя. Сім'я – це перша в житті особистості організація. Тому дуже велика ймовірність, що тип організації, місце і ролі в ній батьків, сестер і братів, дідусів та бабусь вплинуть на *вибір організації та місця в ній*. Концепція цієї першої організації і набутий у ній досвід багато в чому визначає ставлення дорослої людини до середовища своєї праці. Людина, у роді якої не передавалися поведінкові моделі професійної спроможності, найімовірніше, не усвідомлюватиме, що їй для досягнення успіху бракує саме цього. А тому вона почувається безпорадною, коли опиняється, урешті-решт, у стані, який можна назвати “хронічним професійним глухим кутом”. Набагато простіше справитися з *професійною самоідентифікацією* тоді, коли професійний родовід і ставлення до різних професій у сім'ї чітко визначені. Тоді приходить усвідомлення, а з ним чітке бачення своєї професійної історії, діапазон вибору розширюється. Легше порівняти, що реально здійснити, а що ні, й усвідомити це. Досліджуючи професійний родовід, важливо звертати увагу не тільки на те, чим людина заробляла на життя, а й на те, що вона любила робити, чому надавала перевагу. Якщо простежити професійний вибір членів родини, можна дізнатись, які професії більше за інші цінувалися тією чи іншою родиною, та усвідомити, що для кожного члена родини значить ця професія чи вид діяльності.

2.2. Досить часто в медичній практиці спостерігаються випадки, коли серед родичів *повторюються ті чи ті важкі захворювання* (що не передаються спадково). Виглядає це так, начебто щось проявлялося та передавалося з покоління в покоління; про це неможливо забути, та говорити про нього теж не прийнято, а можна лише мовчки передавати. Дослідження методом геносоціограми (А. А. Шутценбергер) показують, що коли люди одружуються, то це відбувається зовсім не випадково: часто вони знаходять собі пару, що має таку ж сімейну конфігурацію, що й у них, ті ж хвороби, імена, дитячі травми. Дві батьківські родини такої пари *дзеркально відображаються*. Досить часто хвороби виражають причини смерті наших предків через неусвідомлену і невидиму лояльність щодо всієї родини. Нашадки можуть відчувати потребу переживати за своїх предків почуття образи, провини, невиражену скорботу, що може проявлятися в різних формах (аж до психосоматичних симптомів). Невідомо, на кого саме з родини випаде таке випробування, а тому важливо знати своє коріння, своїх предків та важливі події їхнього життя.

2.3. Вплив *транзактних модальностей* яскраво проявляється у важливі моменти життя, що мають доленосний характер, наприклад,

при виборі дружини і чоловіка, одруженні, народженні дітей. Шлюб визначає обов'язок щодо своєї батьківської сім'ї і сім'ї свого чоловіка чи дружини. Джерела багатьох життєвих сценаріїв лежать не в батьківській сім'ї, а в більш ранніх поколіннях. Вони передають структуру світобачення і стосунків, які переходять від батьків до дітей [6]. Часто саме вони визначають вік одруження, кількість дітей та порядок їх народження у сім'ї.

3. *Сімейні таємниці, табу* несуть у собі сценарії життя, які вказують нащадкам, як жити і діяти, щоб протистояти мінливості існування. Такі таємниці, що не підлягають розголошенню, – це часто події, про які не прийнято говорити і які трапилися з кимось із родичів. Таємниця висвічує помилку (вбивство, інцест, злочин, незаконне народження, розлучення, психічні хвороби, рак, СНІД), що була допущена в минулому і яка дає себе знати сьгодні у формі *фантому*. Таємниця впливає не з витіснення, а із *заборони знати*, тобто з ризику сорому та певного ставлення, що поєднує всіх нащадків того чи іншого роду. Такі фантоми приховуються глибоко в підсвідомому і можуть передаватися від батьків до дітей з покоління в покоління на підсвідомому рівні. Таємниці належать історії окремого індивіда і родини загалом. Під кутом зору трансгенераційної теорії людина, що відчуває вплив таких таємниць, страждає від “сімейної генеалогічної хвороби”, неусвідомленої лояльності щодо родини, від наслідків невиканого, що стало таємницею. Краще знати правду, навіть гірку, трагічну, ганебну, ніж приховувати її, оскільки те, що приховують одні, інші відчувають чи розкривають, і тоді таємниця стає більш серйозною травмою на довгий час. *Розкриття таємниць* також загрожує порушенням солідарності з родиною, що підтримувала мовчання. Усі її члени стають співучасниками замовчування таємниці. Той, хто заговорить про неї, ризикує стати зрадником, компрометує себе і бере на себе важку відповідальність, що часто спричинюється до загострення хвороб.

Висновок. Невидима лояльність – це вірність предкам, яка неусвідомлено і невидимо править сім'єю. Недостатнє усвідомлення ролі представників попередніх поколінь негативно впливає на здатність людини здійснити свій сьгоднішній вибір. Саме таким чином, на нашу думку, проявляється лояльність. Важливим для розуміння причин і наслідків прояву родинної лояльності є виділення її індикаторів, серед яких: синдром річниці, передача життєвих сценаріїв (вибір професії, передача захворювань, повторення віку одруження, кількості дітей та порядку їх народження у сім'ї), сімейні таємниці.

Кожна родина (представник роду) є носієм не тільки своєї історії, а й історії всього роду. Сімейна і родова інформація являє собою особливе емоційно-матеріальне поле, у яке включена вся родина.

Література

1. *Прейс І. В.* Сімейна лояльність як чинник згуртованості родини / І. В. Прейс // Психологічні перспективи. – К., 2010. – Спец. вип. – С. 114–125.
2. *Браун Дж.* Теорія і практика сімейної психотерапії / Дж. Браун, Д. Кристенсен ; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2001. – 352 с.
3. *Шутценбергер А. А.* Трансгенераційні зв'язи, сімейні тайни, синдром годовщини, передача травм і практичне використання геносоціограми / А. А. Шутценбергер. – 3-е изд. – М. : Психотерапія, 2007. – 256 с.
4. Психологія сімейних відносин з основами сімейного консультування : учеб. посіб. для студ. высш. учеб. завед. / Е. И. Артамонова, Е. В. Екжанова, Е. В. Зырянова и др. ; под ред. Е. Г. Силяевой. – М. : Академия, 2002. – 192 с.
5. *Гольжак В. де.* Історія в наслідство: Сімейний роман і соціальна траєкторія / В. де Гольжак ; пер. с фр. И. К. Масалкова. – М. : Изд-во Ин-та психотерапії, 2003. – 233 с.
6. *Карабанова О. А.* Психологія сімейних відносин і основи сімейного консультування : учеб. посіб. / О. А. Карабанова. – М. : Гардарика, 2005. – 320 с.

© Прейс-Тимчук І. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА І ВСТУПУ МОЛОДІ У ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ

Г. В. Семєніхіна, м. Луганськ

Статтю присвячено теоретичному аналізу існуючих концепцій вибору шлюбного партнера і тих сучасних соціально-психологічних чинників, які сприяють вступу молодих чоловіків і жінок у подружнє життя. Обґрунтовується потреба в такому аналізі з огляду на тенденцію функціональної реконструкції шлюбних відносин, що означалася в сучасному суспільстві. Розглядаються етапи розвитку дошлюбних і передшлюбних стосунків між партнерами у світлі найвідоміших теорій зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Ключові слова: шлюбний партнер, дошлюбні стосунки, функціональна реконструкція шлюбу, чинники вибору партнера, етапи розвитку стосунків.

Статья посвящена теоретическому анализу существующих концепций выбора брачного партнера и тех современных социально-